

Essay

Alien og Ko: en sociologisk kærlighedserklæring til Roskildefestival

Bjørn Schiermer

Jeg skal starte i midten af det hele, med et kendt symbol for de fleste Roskildegængere, nemlig Alien-og-Ko-figuren.

Jeg tror at Alien og Ko *ville* mødes på den måde. Ophavsmændene havde på sin vis ingen anden mulighed, de var mere findere end opfindere. Ingen planlagde at et oppusteligt rumvæsen skulle møde en glad jordisk ko på en flagstang. Det skete bare. Men det må have føltes *så* rigtigt. Som noget der bare var bestemt til at ske. Se på dem! Klart er der både tilfældighed og nødvendighed med i spillet. Da de to badedyr først havde fundet sammen ved tilfældets nåde, måtte Alien klistres fast med et solidt greb om Kos hofter så hun gynger mod hans bækken. Stangen måtte føres op og ned så de to dyr opnår størst mulig tilfredsstillelse. Ko ser i hvert fald tilfreds ud. Selvom Alien har et mere tilknappet udtryk.

Jeg forestiller mig den umiddelbare reaktion i lejren. Udbruddene af latter, undren og overraskelse. Skabelsen af figuren har uden tvivl været båret af kollektive energier. Jeg forestiller mig hvordan muligheder og nødvendigheder er blevet prøvet af mellem ivrige samarbejdende hænder, hvordan nogle holder på dyrene mens andre klistrer, hvordan kollektivt agiterede stemmer har spejlet denne underlige blanding af tilfældighed og nødvendighed. Jeg forestiller mig hvordan forbipasserende kommer tættere på for at bevidne underet. Jeg ser for mig hvordan kollektive energier spredes videre i en kaskade af ivrige kommentarer som alle handler om at artikulere dyrenes samvær endnu bedre. Den kollektive energi skaber både mere tilfældighed og mere nødvendighed i selve arbejdet med dyrene. Endnu mere engagement. Mere kreativitet og mere intensitet.

Følgende essay om Roskilde Festival handler om hvordan kollektive energier trænger ind i skabende processer, om hvordan kollektivitet og kultur hænger sammen. Intet sted, det er min bærende idé, er denne sammenhæng mere iagttagelig end på Roskildefestival. På den ene side forsøger jeg at skrive en hyldesttale til det fænomen som man kalder for "Roskildestemning", en kærlighedserklæring til Roskildefestival, til den eksplosion af kulturel og kollektiv energi som Roskilde *er*. På den anden side tror jeg der er noget at lære her – og ikke bare for sociologer. Noget af interesse for alle som synes at kultur er en vigtig sag, og som ønsker at forstå hvordan den produceres og nydes. Jeg tror at man, ved at gå helt tæt på de kreative processer som findes på festivalen, kan iagttage nogle fundamentale sammenhænge: Hvad gør sådanne kollektive stemninger egentlig ved de kulturelle fænomener, den kunst, vi ser, nyder eller hører *sammen*? Og hvad gør tingene, musikken, kulturen ved det sociale?

Tingenes sociale liv

Tilbage til Alien og Ko. På sin vis kunne det første møde mellem Alien og Ko kun ske på Roskildefestival. Kun her kan de forelske sig på den kødelige måde. Kun her kan de få lov til at knalde som de vil. Og få lov til at blive sam-

Bjørn Schiermer

b.s.andersen@sosgeo.uio.no

men – i hvert fald så længe festivalen varer. Det var næppe sket på samme måde på ferierejsen ved hotellets pool. Den kollektive agitation gør at tingene ændrer deres natur, kalder på andre ting de ikke normalt hører sammen med, så surrelle konstellationer opstår. Der er gaffatape overalt på Roskilde, som om tingene må klæbes sammen for at de kollektive energier der flyder igennem dem, ikke skal rive dem fra hinanden igen med det samme. Man mærker det allerede i toget på vej ud til festivalpladsen, eller når man ser de mange telte fra vinduet. En stemning af forventning spreder sig mellem kroppene i vognen. Når man træder ud af toget, føler man jorden vibrere. Man hører musikken og larmen fra de mange små lejre hvor de unge holder til. Man er lysvågen. Roskilde!

Denne intensitet er kollektiv produceret. Det er den som gør at man rives ind i det rum, hvor Alien og Ko mødte hinanden mod alle odds. Det er den som hjælper dyrene med at finde sammen og udforske hinanden. Men det er også den som skaber en god koncert. Den som gør at vi investerer os, kommer tættere på hinanden og på tingene og musikken. På en gang. Det giver ingen mening bare at se Roskilde som en eksplosion af kollektive energier, overskridelse og ekstase, uden at bemærke hvordan disse energier animerer en særpræget materiel kultur. Går man en tur ude på campingområdet, kan man danne sig et sjældent stærkt indtryk af denne vekselvirkning mellem det kollektive og det materielle. Hver "camp" har et tema som fortolkes på alternative måder gennem udsmykning. Det flyder med ting overalt. Mærkelige ting. Ting ude af kontekst. Ting som sættes sammen med andre ting i absurde kunstværker.

Tingenes normale funktioner spiller altså ikke den store rolle her. De har først og fremmest en social betydning: Ligesom Alien-Ko-figuren fungerer mange af disse objekter som totemobjekter. De afmærker gruppens område og hjælper med at samle den om det fælles. Man ser flag med lejrens tema, oppustelige bogstaver med lejrens navn eller andre budskaber, lyskæder og pavilloner som skaber midtpunkt i lejren, ens t-shirts med lejrens tema og andre former for uniformering, en bestemt alkoholisk drik rituelt drukket af lejrens beboere om morgenen for ligesom at kickstarte dagen sammen og synkronisere gruppen, den kollektive celebrering af et logo for et morgenmadsprodukt, en figur fra en børnebog eller en karakter fra Harry Potter. Og ikke mindst: en myriade af seksuelt suggestive, obskøne og vulgære objekter. En vildtvoksende ma-

teriel kultur gror, forgrener sig og blomstrer i alle retninger mens den både udtrykker og forstærker den kollektive intensitet. Små kollektive moder og mikro-trends opstår og forsvinder.

Andre genstande indikerer mere individuelle udtryk. Én er klædt ud som pirat med en malet papegøje i pap på skulderen, en anden går rundt med en potteplante på hovedet, en tredje med en udstoppet krage, en fjerde har badet i rød kropsmaling. Der er masser af plads til individuel hittepåsomhed – som dog ikke er mere idiosynkratisk end at også disse ideer hjælpes på vej af de fælles energier, fødes i et rum som bare varer så længe Roskilde varer. Men selvfølgelig er der også grænser for det kreative udtryk på festivalen. Roskilde er først og fremmest en fest. Og som allerede Georg Simmel så, styrer festens diskurs behændigt uden om det politiske og det personlige, uden om det alt for alvorlige eller alt for intime. Man søger jo netop den fælles grund. Det ufarlige. Det som forener snarere end splitter. Dette skal forstås ret: Der er masser af politiske arrangementer og begivenheder på Roskilde. Men de er jo bare en del af atmosfæren. De skal i reglen ikke fremkalde seriøs debat mellem de tilstedeværende. Den hører hjemme andetsteds. Og, igen, når miraklet sker, trækkes kroppe ud af deres panser. Man har tillid. Man blottes sig. Man ved man får kærlighed tilbage. Selv de hårde unge drenge tør at hilse anerkendende i stedet for at gemme sig bag konfronterende blikke og attituder. Selv de mærker stemningen og rives med. Ud af sig selv. Ud mod andre mennesker. Bidrager. Når Roskilde er bedst, opstår den spontant, al denne kærlighed mellem fremmede. Roskildestemning.

Det kollektive kunstværk

Man forstår hvorfor Durkheim så det sande arnested for menneskelig kreativitet i den agiterede masse. Dér hvor mange mennesker kommer sammen, sker bare vilde ting. Det er her tingene begynder at hoppe og danse, vende nye sider til og komme med nye opfordringer. Som allerede indikeret handler Roskilde ikke bare om musik. Kulturanmelderne burde begive sig ud på lidt *sightseeing* på campingarealet og få løsnet lidt op for det stærke fokus på de store Kunstnere og på musikken. Kig igen på Alien-og-Ko-figuren. For det første illustrerer den jo med al tydelighed at det kreative aldrig har hjemme hos det ensomme geni. Faktisk har kreativitet meget lidt at gøre med noget "åndeligt" eller "indre". Det kreative mirakel sker snarere *mellem* menneske og ting i et investeret og intensivt rum hvor også tingene – eller det kunstværk som er ved at blive til – er med til at styre den skabende proces. Ingen skal fortælle mig at Alien og Ko ikke holder af hinanden. Og sådan er det jo i al kreativ skabelse: Vi giver os hen til det, vi er ved at skabe. Lader kunstværket tage kontrollen, mens vi hjælper til så godt vi kan. Det gælder enhver seriøs hobby. Og hertil kommer så de kollektive energier. Det gælder i virkelighe-

den for enhver kreativ proces at den er animeret af det kollektive fællesskab den foregår i – også selvom kunstneren sidder alene på loftsværelset. Enhver kreativ proces er animeret af fælles fascinationer, ideer og tabuer. Tidsånden er også et fællesskab. Men det er selvfølgelig langt mere intenst når fællesskabet er fysisk til stede – og det gælder jo i den grad for musikken på festivalen, for koncerten.

Når musikanmeldere og kulturjournalister tror at Roskildefestival *bare* handler om musikken – som om den kan adskilles fra de kollektive omstændigheder og omgivelser den nydes i – har vi at gøre med en borgerlig fordom. En fordom som stammer helt tilbage til slutningen af 1700-tallet og den moderne æstetiks fødsel, præget, som den var, af kropsforskrækkelse, intellektualisme og angst for det kollektive. Jeg tænker på tyske Immanuel Kant. Kant rubricerede musikken, denne sanselige kunstart med dens direkte tale til kroppen, som den laveste kunstneriske genre (bortset fra gastronomien som slet ikke kom på listen). Skulle man endelig høre musik, mente Kant, da måtte man i det mindste koncentrere sig om formen, kompositionen, det intellektuelle og forstandsmæssige og ikke om krop og intensitet. Og hvad Kant ikke ødelagde, klarede den borgerlige koncertsal med dens faste stolerækker og solide armlæn at skjule. Man gjorde i realiteten alt for at disciplinere kroppen og holde dem fra hinanden. Det er i hvert fald umuligt at sparke stolene væk og tage gulvet i besiddelse. Ikke meget rock n' roll dér.

Kant var imidlertid ikke bare bange for det kropslige, men også for det kollektive. Vi ved nu at dette er helt galt. Hvis der er én ting *corona-lockdown* har lært os om kultur og kulturliv, så er det at publikum er medskaber af enhver koncert, enhver sportsbegivenhed, enhver teaterforestilling, ethvert offentligt kulturarrangement. Selv den vigtigste fodboldkamp bliver underligt uvirkelig hvis den foregår på et stadion med tomme og rungende lægter. Melodigrandprix uden publikum er bare antiklimaks. Og selv i det borgerlige teater og den klassiske koncertsal handler det faktisk om at nyde sammen. Selv hér er der bare én scene at kigge på sammen med andre, og en lyssætning der hjælper os med at fokusere kollektivt. Også her skabes en fortættet stemning i samværet med andre kroppe som ude i mørket er rettet mod det samme objekt. Og det er præcis denne fokuserede intensitet som det kollektive afstedkommer. Ellers kunne man jo bare blive hjemme, høre pladen på anlægget eller se kampen på TV, kommenteret og analyseret af dygtige sportsjournalister og garneret med slowmotion og nærbilleder. Der er en grund til at vi går til koncert, ligesom der er en grund til at vi går ud og ser fodbold. Der er en god grund til at stadionstrukturen som arkitektur har holdt i 2000 år. Eller teatret. Og denne grund er at publikum er med til at gøre tingene virkelige. Kollektivet højner fornemmelsen af præsens. Det kollektive aktiverer det det samles om. Det som, på sin side, aktiverer det kollektive.

Vi har brug for en ny poppens, rockens eller populærkulturens æstetik som formår at medtænke den kollektive dimension med samme grad af sofi-

stikation som når den analyserer oplevelsen af komposition og form i maleri eller film. En æstetik der virkelig forstår at kunsten er noget som medskabes af publikum. Vi skal have en publikumets æstetik. Da kunne man også udvikle et sprog til at anmelde publikum. Det er på høje tid!

I dette perspektiv er festivalkoncerten faktisk mere skrøbelig end den klassiske koncert med dens nummererede stolerækker. Hvem har ikke fået ødelagt koncertoplevelser af idioter som ikke formår at gå til koncert? Måske er det fordi vi mangler en populærmusikkens æstetik – i sidste ende et udtryk for manglende respekt for rytmisk populærkultur – at så mange ikke ved hvordan de skal opføre sig til en koncert. Vi mangler simpelthen en normativ italesættelse af hvordan man omgås populære værker, hvordan man nyder dem ordentligt. Og dette gælder specielt for festivalkoncerten som jo må konkurrere med andre, samtidige, koncerter. Unge som bare *må* op til scenekanten og kommer tilbage igen efter 10 minutter fordi flokken har bestemt sig for noget andet. Folk som skubber og møver. Folk som bare har opmærksomheden et helt andet sted. Jeg mener selvfølgelig ikke at festivalgængere bør opføre sig som på Louisiana med dæmpede stemmer og servilitet over for det hellige. Det er ikke dér vi er. Men festivalen kunne med fordel udvikle 10 bud på god koncertskik. Og hvorfor? Fordi det gør musikken bedre.

På den anden side er der ingen tvivl om at miraklet må ske spontant mellem musikere og publikum. Musikken og musikerne må hjælpe med at sætte publikumskroppen i ens svingninger, vende tusinder af ansigter mod sig og holde dem fast. Publikum må fokusere sammen. Forstærke det fælles fokus. Simmel skriver om den kollektive nydelses "demokrati" at jeg kan kun nyde det sociale samvær med andre mennesker hvis jeg mærker at de andre også nyder. Og omvendt: De andre kan ikke nyde hvis de ikke mærker at jeg nyder. Her er tvang umulig. Men hvis det sker, så sker det. Alle tilstedeværende skal suges ind i det kollektive rum som de selv skaber og presser energi ind i. Også musikerne. Tager fyren ved siden af mig mobiltelefonen frem, ødelægges denne dynamik. Jeg mærker at han ikke er fokuseret på det fælles. At han ikke vil dele verden med mig. Men kommer den selvforstærkende dynamik først i gang, og mærker musikerne det også, sker der noget mageløst. Da ophæves sondringen mellem det publikum bringer, og det som musikken skaber. Igen åbner det intensive rum sig og giver toner og rytmer ekstra kræfter. Dette er i sandhed bevidsthedsudvidende. Og ingen skal fortælle mig at det herinde i dette rum ikke handler om musikken. Faktisk er det først herinde musikken virkelig tager fat. Sammen med, uadskillelig fra, det kollektive.

Det kollektives dobbeltnatur

Mens strenge tyske – protestantiske – sociologer har set det religiøse som et forsøg på at "give lidelsen mening", udviklede Durkheim et mindre dystert

perspektiv. Dette skete i tiden omkring forrige århundredeskifte, tiden hvor de første antropologiske vidnesbyrd om de oprindelige australieres religiøse liv nåede tilbage til Europa. Specielt var Durkheim fascineret af de store rituelle sammenkomster som årligt forenede de australske stammer. Her havde australierne deres egne festivaler, og de varede ofte i ugevis. Durkheim læste australiernes religiøse forestillinger, deres myter, som et forsøg på at forstå og artikulere de kollektive energier som de oplevede i disse kollektive perioder. Den ud-af-kroppen-oplevelse som de kollektive kræfter bevirker, den energi som de skaber, og de kræfter som slippes løs, kræver forklaring og beskrivelse og bliver derfor tolket ind i et religiøst register. Riten skaber behovet for myten.

Dette perspektiv forklarer næppe alle teologiske subtiliteter. Men gælder det om at finde en vinkel til at forstå hvad der sker på Roskilde, er det uhyre brugbart. Tag for eksempel Durkheims idé om det helliges "dobbeltnatur". Efter en tur på Roskilde forstår man hvorfor de arkaiske guder og ånder var både gode og onde og uden den store vilje til selvkontrol og gode manerer. De kollektive energier har ligesom to ansigter. Det gælder også ånderne på Roskilde: På den ene side kan der, som sagt, være mere kærlighed samlet på Roskildefestival end noget andet sted på planeten. Hvis solen skinner, og alt spiller, får selv politimanden en krammer. Inklusionen er næsten altomfattende (de eneste ekskluderede er de mange flaskesamlere, som jo netop har fokus et helt andet sted). Man har fornemmelsen af at deltage i noget helt unikt, og man fornemmer at alle andre har det på samme måde: Vi er samlet hér lige nu, og vi gør sammen dette til en helt speciel begivenhed. Man giver smil, og man får smil. Alle bidrager til den gode stemning. Roskildefestival er et stort "interaktionsritual", for nu at bruge den amerikanske sociolog Randall Collins' betegnelse.

Men der findes også en anden side af det kollektive og af Roskildefestival. Et andet ansigt. Her frisættes energier som ikke altid kan tøjles igen. Jeg har som ung på Roskildefestival haft underlige mareridtssyn, oplevelser som mest minder om scenerne fra oberst Kurtz' lejr i *Apocalypse Now* i Francis Ford Coppolas berømte film. Festivalen har efterhånden fået afskaffet den natlige nedbrænding ved festivalens afslutning, men der er stadig en klangbund af noget lidt farligt og skræmmende ved Danmarks største festival. De helt blanke ansigter. Kroppe på stoffer. Skikkelser ude af kontrol. Man ser alle former for udskejelser og kropslig destruktion. Stanken af pis fra tusinder af mennesker. Enlige kroppe som sover i mudderet eller sågar i andres urin. De unge punkere som konkurrerer om at drikke fra rengøringsspanden på et serveringssted. Og selvfølgelig den store katastrofe i år 2000 hvor ni personer blev mast ihjel under en koncert med den amerikanske gruppe Pearl Jam.

De kollektive kræfters dobbeltnatur kan også spores i festivalens myter, i dens "religiøse" forestillingsverden. Tag et af de mest prominente objekter på Roskilde: alkohol. Den kollektive italesættelse af drukpraksisser er bro-

lagt med ritualer: fra de besindige forholdsregler som overholdes af fornuftige unge, til de mange ølspil og alkoholcentrerede ritualer som udføres af de mindre fornuftige; fra de mange snedige udformninger af drukredskaber og øl bonger, til forsøgene på at snyde flasker med ind på festivalområdet; fra ølkanden som gruppen kan tage med sig rundt og bruge til at centrere sit samvær, til de mange historier om druk og fuldskab som udvikles og overdri- ves sammen – alt dette fungerer også som en form for kollektiv aktivering af stoffets magiske essens. Alkoholens magt og kræfter, *good and bad*, forstærkes gennem kollektiv rite- og myteudvikling som simultant forøger alkoholens virkninger samtidig med at skabe fællesskab. På Roskilde taler man ikke om mørke guder eller fortidige slægters bedrifter når man samles og fortæller historier, men om sprut og dens virkninger. Men processen er den samme. Alkoholen fungerer som et "helligt" objekt placeret i centrum af den kollektive opmærksomhed. Rusens, stoffernes, flaskens ånder er både celebrerede og frygtede, huser både god- og ondartede kræfter, og der bliver konstant talt om dem, pustet liv og energi ind i dem.

På Roskildefestival kan kollektive mekanismer som stammer fra tidernes morgen, iagttages i ren form. Så meget er der jo heller ikke sket de sidste tusind år. Dette skal selvfølgelig ikke misforstås: Det er ikke sådan at danskerne mødes en gang om året på en mark uden for Roskilde for at ryste stammen sammen. Men Roskildefestival giver en mulighed for et kig ned i et tidløst energihav, hvis bølger fortsat puster liv og intensitet ind i vores kultur og vores fælles tingsverden. Energier som her kan opleves i deres mest potente form.

Ungdomskulturen og dens forsvinden

Meget er skrevet om Roskildefestivalens opståen, om de nye kulturelle og politiske vinde fra USA sidst i 60erne og inspirationerne fra Woodstock, om de forandringer festivalen har undergået, og – ikke mindst, selvfølgelig – om de musikalske højdepunkter gennem årene. Men et kollektivistisk blik på Roskildefestivalen giver mulighed for et mere oplevet perspektiv på ungdomskulturen og dens kollektive og materielle sider.

Ungdomsårene i de nutidige vestlige samfund er kendetegnet af to bevægelser som sker samtidigt. En kollektiv og en kulturel. På den ene side et brat skift fra et forholdsvis beskyttet socialt miljø med enkelte legekammerater og overvåget samvær, til pludselig at skulle finde sig til rette i en langt større kreds af jævnaldrende, med friere og vildere samværsformer, helt nye seksuelle og følelsesmæssige attraktioner og en voksen festkultur med alt hvad det indebærer. På den anden side er ungdommen også perioden hvor børneuniverset for alvor skiftes ud med voksen musik og kultur. Her opstår nye og ofte livsvarende kulturelle fascinationer. På sin vis *er* det at være "ung", i efter-

krigstidens vestlige version, selve denne sammenhæng mellem det kollektive og det kulturelle, at befinde sig i skæringspunktet mellem nye og spændende kollektive og kropslige resonanser og nye intensive udvekslinger med kulturelle objekter. Ingen steder er disse produktive udvekslinger mere følelige end på Roskilde. Danmarks største festival er mere end et symbol på en moderne ungdomskultur. Den er en del af dens stadige genfødsel. Kun så længe den rytmiske musik formår at samle et kollektiv omkring sig, forbliver den ung.

På den anden side er det klart at dette kollektiv er ved at ændre sin alderssammensætning – og at det samtidig ser ud til at den rytmiske musik har større og større besværligheder ved at forny sig. Kultur- og musikskribenter skælder ud på retro-kultur og savner kulturel innovation og oprør hos de unge. Men de glemmer de positive aspekter ved denne udvikling. Måske mest signifikant: Generationskløfter forsvinder. I stedet for at være det sted hvor unge artikulerer deres animositet mod forældrene – prøv at finde *The Who's My Generation* fra 1965 på YouTube – er den rytmiske musikkultur blevet et sted hvor generationer forbrødrer. Også i den forbindelse er Roskilde den bedste konkrete *case* man kunne tænke sig. Mans ser oftere og oftere forældre og unge sammen, forældre som introducerer deres teenagere til musik og koncertlivet. Dette ville have været utænkeligt i 70erne og 80erne. Den rytmiske musikkultur er i disse år i radikal forandring, og det samme gælder forholdet mellem generationerne. Også her er Roskilde en prisme hvorigennem man kan skelne nye konturer. Det bliver spændende at se om det kollektive kan sluge denne aldersmæssige diversitet fremover. Og det bliver spændende at se hvad det gør ved musikken.